

Сава, епископ шумадијски

ВЕЛИКИ ПРОКИМЕНИ

САЖЕТАК: У тексту се расправља о великом прокимену, песни која се пева на великом вечерњу, и о начину како се он поји о великим празницима. Посебно је издвојено седам великих прокимена који се певају сваког дана током Светле седмице.

На сваком посведневном, малом и великом вечерњу, изузев радних дана Великог поста (од понедељка до петка) и уочи субота када се пева Алилуја (Сиропусна субота, субота уочи Свете Педесетнице и уочи других задушница), прокимен се поје иза песме „светилничког благодарења” Свјете тихиј. У односу на стихире, тропаре и кондаке, прокимен је кратка црквена песма преузета из Светог писма, која одговара дану или слављењу празника. Прокимени су најчешће узети из Псалтира. Назив прокимен (*прокеΐμενος* = што је истакнуто) добио је због претхођења читању из Светог писма. Поред тога што један стих из Светог писма представља прокимен, он се пева уз један или три стиха који претходе понављању прокимена. Наиме, прокимен се први пут пева без стиха, други пут и следећи пут (ако има неколико стихова) са стихом, а последњи пут опет без стиха који се завршава његовом првом половином.”¹

Тако се, на пример, у понедељак на вечерњу пева овако:

Господ услыши мја, вњегда возваи ми к њему (Псалам 4 : 4).

Стих: Вњегда призвати ми, услыша мја Бог правди мојеја.

Господ услыши мја, вњегда возваи ми к њему.

Господ услышит мја (чита се)

Вњегда возваи ми к њему (пева се).

На обичном, дакле, вечерњу прокимен се пева два и по пута.

На васкрсном вечерњу, суботом увече, прокимен се пева много свечаније од прокимена на посведневном и малом вечерњу. Иако се он не назива „великим прокименом”, он се пева по чину великог прокимена четири и по пута и то изгледа овако:

Бакон говори: Господ воцарисја, в љепоту облечесја (Пс. 92 : 1).

Народ пева: *Господ воцарисја, в љейоу облечесја.*

Бакон говори стих: Облечесја Господ силоју и препојасасја.

Народ пева: *Господ воцарисја, в љейоу облечесја.*

Бакон говори стих: Ибо утврди всељенују, јаже не подвижитсја.

¹ Михаилъ Скабаллановичъ, *Толковный иишиконъ*, Кіевъ 1913, 136.

Народ пева: *Госїод воцарисја, в љейоїу облечесја.*

Бакон говори стих: Дому Твојему подобајет свјатиња, Господи, в долготу дниј.

Народ пева: *Госїод воцарисја, в љейоїу облечесја.*

Бакон говори: Господ воцарисја

Народ пева: *В љейоїу облечесја.*

По чину васкрсног вечерња певају се прокимени, који се зову велики, на следеће празничне дане и у недељне дане Великог поста (изузев Цветне):

— на вечерњу Воздвижења часног Крста (14/27. септембра) *Бої наш на небеси и на земљи, всја јелика восхोїје соївори;* (Пс. 113 : 11), глас VII;

— на вечерњу првога дана Рождества Христова (25. децембра/7. јануара), *Кїо Бої велиј, јако Бої наш; Ти јеси Бої, їворјај чудеса* (Пс. 76 : 14, 15), глас VII;

— на вечерњу Богојављења (6/19. јануара), *Бої наш на небеси и на земљи, всја јелика восхоїје соївори* (Пс. 113 : 11), глас VII;

— на вечерњу Беле недеље, уочи Великог поста, друге, треће, четврте и пете недеље Великог поста певају се наизменично велики прокимени, *Не оїврайїи лица ївојеїо оїї оїирока ївојеїо, скорбљу скоро услїци мја, вонми дуци мојей и избави ју* (Пс. 68 : 17), глас VIII и други, *Дал јеси достїојаније бојашчимсја їбе Госїоди* (Пс. 60 : 5) глас VIII;

— на вечерњу Светле недеље Пасхе-Васкрс, *Кїо Бої велиј јако Бої наш, їи јеси Бої їворјај чудеса* (Пс. 76 : 14, 15), глас VII;

— на вечерњу у понедељак Светле седмице, *Бої наш на небеси и на земљи, всја јелика восхоїје соївори* (Пс. 113 : 11), глас VII;

— на вечерњу у уторак Светле седмице, *Гласом мојим ко Госїоду возвах, їласом мојим к Боїу и вњай ми* (Пс. 141 : 1), глас VIII;

— на вечерњу у среду Светле седмице, *Внуци Божје молиїву моју, и не їрезри мољенија мојеїо,* глас VII;

— на вечерњу у четвртак Светле седмице, *Возљубљу їїја Госїоди крїейостїе моја, Госїод уїтвержденије моје,* глас VII;

— на вечерњу у петак Светле седмице, *Дал јеси достїојаније бојашчимсја їбе Госїоди* (Пс. 60 : 5), глас VIII;

— на вечерњу Антипасхе-Томина недеља, *Кїо Бої велиј, јако Бої наш; Ти јеси Бої їворјај чудеса* (Пс. 76 : 14, 15), глас VII;

— на вечерњу Вазнесења Господњег, *Бої наш на небеси и на земљи, всја јелика восхоїје соївори* (Пс. 113 : 11), глас VII;

— на вечерњу Свете Педесетнице-Духова, *Кїо Бої велиј јако Бої наш; їи јеси Бої їворјај чудеса* (Пс. 76 : 14, 15), глас VII.

Из изложеног реда којим се певају велики прокимени током једне литургијичке године види се да се велики прокимен „Кто Бог велиј” одређује за највеће празнике: „Пасху (првога дана), Педесетницу (Духове) и Томину недељу (у вези са Св. Пасхом). Узет из Пс. 76 : 14, прокимен и описује уопште величину и свемогућност Божију, речену, подразумева се, у догађају који се празнује; а стихови прокимена (Пс. 76 : 14, 15) описују Богом извршено спасење, које је сасвим изменило пређашњи начин

живота, и слично свим другим чудесима, достојно је свагдашњег сећања.”²

Ако се празници Воздвижења часног Крста, Рождества Христова и Богојављења догоде у суботу, онда се велики прокимен не пева на вечерњу празника (у суботу) већ у петак увече, јер прокимен суботно-васкрсног вечерња не уступа своје место ни једном другом прокимену. На тај начин васкрсни прокимен „Господ вошарисја...”, иако нема ранг великог прокимена, даје васкрсном вечерњу место које је изнад вечерња дванаест Богородичних празника, који немају великог прокимена и изједначавају га са Господњим празницима.³

На свим вечерњима, на којима се пева велики прокимен, врши се, ради њих, вход са кадионицом или Јеванђељем.

Некада је у старини архијереј са свештенством седео на горњем месту за време певања великог прокимена, а ђакони и народ су стајали. У старим типичима такво седење звало се „горње седење” (*η κathedra ανω*) за разлику од „доњег седења” или „малог седења” (*η κathedra κατω*) народа који је учествовао у вечерњем богослужењу. Данас свештеник не седи за време певања великог прокимена већ „окренувши се западу, стоји са рукама унакрст и чека да се сврши прокимен”.⁴

Код нас се обично мисли, нарочито код још преосталих црквених појаца, да се прокимени назвију „великим” због мелизама. Међутим, они су свој назив добили по томе што се певају четири и по пута, за разлику од осталих прокимена који се певају два и по пута.

Велики прокимени се, као што смо видели, углавном певају седмим гласом, „гласом срдачности”⁵ и чине део празничног вечерња најсвечанијим.

Врло свечано се пева, са мелизмима, седмим гласом, на литургији Велике суботе стих: *Воскресни Боже, суди земљи, јако ти наслеђици во всјех, јазиијех*, који има шест стихова, све док свештенослужитељи не скину са себе црне одежде и не обуку беле, али се овај стих не може назвати великим прокименом.

Велике прокимене који се певају на вечерњу Господњих празника и у недеље Великог поста записали су многи наши мелографи, што није био случај са великим прокименима Светле седмице. Зато у прилогу доносимо велике прокимене за све дане Светле седмице. Прокимени под бројем 1, 2 и 6 (на Ускрс, у понедељак и у петак Светле седмице) преузети су од записа Ненада Барачког.⁶ Преостала четири прокимена — бр. 3, 4, 5 и 7 (у уторак, среду, четвртак и суботу Светле седмице) — записао је Бошко Кирћански према појању Јована Козобарића.

² Михаиљ Скабаллановичь, *Христїанскїе праздници, Рождество Христїово*. Кїевъ, 1916, 172.

³ Михаиљ Скабаллановичь, *Толковїи ѿиїииконъ*, 141.

⁴ *Недеља Светїе Педесїинице*, с грчког превео Иринеј, срп. правосл. епископ бачки, Нови Сад 1942, 57.

⁵ Иако се седми глас сматра „гласом срдачности”, њему у Светлој седмици, када сваким даном „влада” један од осам гласова, није дато место.

⁶ Ненад М. Барачки, *Ноїни зборник срїскої народної црквеної појана по карловачком начину*, Нови Сад 1923; фототипско издање Крагујевац 1995.

Белики прокимени

1. На Ускрес

запис Н. Барачког

Кто — Бог — ве — лиј, ја —
ко — Бог —
наш — ти —
је — си — Бог, твор —
јај —
чу — де — са —

2. Понедељак Светле седмице

запис Н. Барачког

Бог наш — на — не бе — си — и — на —
зем — љи — всја —
је — ли — ка — вос —
хо — тје — со — тво — ри —

3. Уторак Светле седмице

запис Б. Кирџанског

Гла — сом мо — јим ко — Го — спо — ду —
воз — вах, — гла — сом мо —
јим — к Бо — гу и — вљат — ми.

1. стих: В ДЕН СКОРБИ МОЈЕЈА БОГА ВЗИСКАХ (Пс. 76 : 3).
2. стих: ОТВЕРЖЕСЈА УТЈЕШИТИСЈА ДУША МОЈА (Пс. 76 : 3).

4. Среда Светле седмице

запис Б. Кирџанског

Вну — ши — Бо — же мо —
ли — тву — мо —
ју — и — не пре —
зри — мо — љс —
ни — ја мо — је — го —

1. стих: ВОНМИ МИ И УСЛИШИ МЈА (Пс. 54 : 3).
2. стих: ЈАКО УКЛОНИША НА МЈА БЕЗАКОНИЈЕ (Пс. 54 : 4).
3. стих: АЗ К БОГУ ВОЗВАХ, И ГОСПОД УСЛИША МЈА, ВЕЧЕР И ЗАУТРА И ПОЛУДНЕ (Пс. 54 : 17, 18).

5. Четвртак Светле седмице

запис Б. Киријанског

Воз— љу— бљу— тја Го— спо— ди—
кре— по— сте мо—
ја— Го—
спод у— твр—
жде— ни— је мо— је—

The musical score is written on five staves in a single system. It begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in a simple, hymn-like style with various note values and rests. The lyrics are written below the notes, with horizontal lines indicating the alignment of the text with the music. The lyrics are: "Воз— љу— бљу— тја Го— спо— ди—", "кре— по— сте мо—", "ја— Го—", "спод у— твр—", and "жде— ни— је мо— је—".

1. стих: БОГ МОЈ, ПОМОШНИК МОЈ, И УПОВАЈУ НА ЊЕГО (Пс. 17 : 3).
2. стих: ХВАЉА ПРИЗОВУ ГОСПОДА, И ОТ ВРАГ МОИХ СПАСУСЈА (Пс. 17 : 4).
3. стих: УСЛИША ОТ ХРАМА СЈАТАГО СВОЈЕГО ГЛАС МОЈ (Пс. 17 : 7).

6. Петак Светле седмице

запис Н. Барачког

Дал— је— си— до— сто—ја— ни— је—
Бо— ја шчим сја— Те— бје— Го—
спо— ди.

The musical score is written on three staves in a single system. It begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in a simple, hymn-like style with various note values and rests. The lyrics are written below the notes, with horizontal lines indicating the alignment of the text with the music. The lyrics are: "Дал— је— си— до— сто—ја— ни— је—", "Бо— ја шчим сја— Те— бје— Го—", and "спо— ди.".

7. С҃убота Свѣтле седмице

запис Б. Кирѣанског

Во — скре — снѣ Бо — же — су — ди —
— зем — љи — ја — ко ти —
на — сље — ди — ши во —
— всјех ја зи — цјех —

The image shows four staves of musical notation in a single system, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The notes are connected by horizontal lines, indicating a continuous melodic line. The lyrics are written below the notes, with horizontal lines connecting the words to the corresponding notes. The lyrics are: "Во — скре — снѣ Бо — же — су — ди —", "— зем — љи — ја — ко ти —", "на — сље — ди — ши во —", and "— всјех ја зи — цјех —".

Sava, the Bishop of Šumadija

THE GREAT PROCHYMENA

Summary

The author discusses the Great Prochymen, a chant in the Great Evening Liturgy, and the manner in which it is chanted during important church feasts. The seven great prochymena sung each day during the Holy Week are singled out, and their notation enclosed: three recorded by Nenad Barački and four so far unpublished notations of the chanting of Jovan Kozobarić and recorded by Boško Kirčanski.